

बोर्ड उत्तरपत्रिका : मार्च - 2022

मराठी अक्षरभारती

प्र.1. (अ)		<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">विभाग 1 – गद्य</div>
		<p style="text-align: center;"><u>पठित गद्य</u></p> <p>1. i. उताऱ्यात आलेले नदीचे नाव कृष्णा</p> <p>ii. बाळाची आई करत असलेला उद्योग मासेमारी</p> <p>2. शाल कार्यक्रमात नारायण सुर्वे यांना सन्मानाने मिळणाऱ्या वस्तू श्रीफळ</p> <p>3. शालीनता हा एक स्वभावगुण आहे, जो मुळातच व्यक्तीमध्ये असावा लागतो, तर शाल हे सन्मानाचे प्रतीक मानले जाते. व्यक्तीचा गौरव करण्याकरिता श्रीफळ व शाल दिली जाते; मात्र या सन्मानाच्या रूपाने व्यक्तीला मिळालेली शाल व शालीनता यांचा संबंध असेलच असे नाही. कवी नारायण सुर्वेही हीच बाब सांगतात. शाल मिळालेली प्रत्येक व्यक्ती शालीन असेल किंवा शाल न मिळालेली प्रत्येक व्यक्ती शालीन नसेल असे होत नाही. शाल पांघरून मनाची, आचरणातील शालीनता मिळवता येत नाही. त्याचप्रमाणे मुळातच शालीन असणारी व्यक्ती शाल रूपाने सन्मान मिळवतेच असेही नाही; मात्र ती व्यक्ती आपल्यातील शालीनता जपून ठेवते. त्यामुळे, ‘शाल आणि शालीनता’ यांचा विशेष संबंध असेलच असे नाही.</p>
प्र.1. (आ)		<p>1. i. भडसावळे गुरुजी ii. निरंजनचा मामा</p> <p>2. i. निरंजनच्या मावशीची परिस्थिती यथातथाच होती. ii. भडसावळे गुरुजींनी त्याला सांगितलं होतं. ‘जोपर्यंत तुझा पहिला नंबर आहे, तोपर्यंतच मी सारा खर्च करीन आणि वारही लावून देईन. नाहीतर नाही.’</p> <p>3. माझ्या मते शिक्षणाची, ज्ञानाची आवड असणे हे खऱ्या विद्यार्थ्याचे प्रथम लक्षण आहे. त्यासोबतच विद्यार्थ्याने नम्रता हा गुण अंगी बाणवणे अत्यावश्यक आहे; कारण ‘विद्या विनयेन शोभते.’ तसेच आपल्या शिक्षकांचा मानसन्मान राखणे, आपल्या आई-वडिलांचा, गुरुजनांचा आदर करणे हे विद्यार्थ्याचे कर्तव्य आहे. कष्टाळू व मेहनती वृत्ती, नवनवीन गोष्टी शिकण्याची आवड, प्रयोगशील दृष्टी, तर्कशुद्ध विचार करण्याची, सत्य-असत्य, चांगलं-वाईट ओळखण्याची कुवत महत्त्वाची आहे. आपल्या बरोबरीच्या, तसेच लहानांच्या मतांना किंमत देण्याची वृत्ती, सामाजिक भावना, समाजसेवेची आवड, देशाप्रति निष्ठा व देशाच्या विकासासाठी प्रयत्न करण्याची इच्छा असे अनेक गुण आदर्श विद्यार्थ्याकडे असणे आवश्यक आहे, असे मला वाटते.</p>
प्र.1. (इ)		<p style="text-align: center;"><u>अपठित गद्य</u></p> <p>1. संकटांकडे पाहण्याची दृष्टी अशी असावी</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 10px;"> सोशिकपणे खिलाडू वृत्तीने </div>

	2.	i.	संकटे ओसरल्यावर
		ii.	आजारी, संकटग्रस्त माणसे जेव्हा थट्टा, विनोद करतात.
प्र.2. (अ)			<div style="text-align: center; border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 10px auto; width: fit-content;">विभाग 2 – पद्य</div>
	1.	i.	सैनिकाचे औक्षण केले जाते डोळ्यांतील आसवांच्या ज्योतींनी.
		ii.	कवितेतील 'दीनदुबळे' म्हणजे सैनिकांच्या कार्याचा अभिमान बाळगणारे देशवासीय.
	2.	i.	<div style="display: inline-block; border: 1px solid black; padding: 2px 10px;">डोळे भरून पाहावे असे</div> <div style="display: inline-block; border: 1px solid black; padding: 2px 10px;">सैनिकांच्या विजयाची दौड</div>
		ii.	<div style="display: inline-block; border: 1px solid black; padding: 2px 10px;">अपुरे वाटणारे सामर्थ्य</div> <div style="display: inline-block; border: 1px solid black; padding: 2px 10px;">कष्टाचे सामर्थ्य</div>
	3.	i.	ओवाळणे
		ii.	धन / पैसा / संपत्ती
		iii.	साहस
		iv.	अश्रू
	4.		<p>'औक्षण' म्हणजे ओवाळणे. सीमेवर लढायला जाण्यासाठी सुसज्ज झालेल्या जवानाला साऱ्या देशवासियांतर्फे केले जाणारे हे एक औक्षण आहे. त्या क्षणी मनात दाटून येणाऱ्या विविध भावभावना कवयित्री इंदिरा संत यांनी या कवितेत व्यक्त केल्या आहेत.</p> <p>प्रस्तुत ओळींमध्ये कवयित्रीने डोळ्यांना निरांजनाची, तर अश्रूंना निरांजनातील ज्योतीची उपमा देऊन सैनिकांच्या रक्षणासाठी देशवासियांच्या असंख्य डोळ्यांतील असंख्य ज्योती त्याचे जणू औक्षण करत आहेत, अशी कल्पना येथे केलेली आहे.</p>
प्र.2. (आ)			<div style="text-align: center; border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 10px auto; width: fit-content;">कविता – योगी सर्वकाळ सुखदाता</div>
	1.		कवी – संत एकनाथ
	2.		'योगीपुरुषाच्या गुणांची पाण्याशी तुलना व योगीपुरुषाच्या गुणांचे श्रेष्ठत्व दर्शवून देणे' हा या कवितेचा विषय आहे.
	3.		योगीपुरुष इहलोकात जन्म घेऊन लोकांना श्रवणकीर्तनातून आत्मज्ञान देतात व त्यांचा उद्धार करतात.
	4.		या संतकाव्यात कवी योगीपुरुषाचे श्रेष्ठत्व समजावून सांगत आहेत. त्यासाठी सर्वसामान्यांना समजेल असे पाण्याचे सोपे उदाहरण ते देतात. समर्पक उदाहरणाद्वारे ते हे तत्त्वज्ञान लोकांना सहजपणे पटवून देत आहेत. कठीण विचार सहजसोपा करून सांगण्याचे त्यांचे हे कौशल्य मला खूप आवडले. या साडेतीन चरणी ओव्या श्रवणीय आहेत. त्या सहज गाता येतात. तसेच, त्या काळातील मराठी भाषेचे दर्शन या कवितेतून घडते. म्हणून, मला ही कविता फार आवडते.
	5.	i.	पाणी
		ii.	गोड
		iii.	तहानलेला
		iv.	धुणे

किंवा

कविता – हिरवंगार झाडासारखं

1. कवी – जॉर्ज लोपीस
2. 'झाडांमधील सहनशीलता, दातृत्व, सहकार्याची वृत्ती, खंबीरपणा इत्यादी गुण मानवाने स्वतःमध्ये रुजवावे असा संदेश देणे' हा या कवितेचा विषय आहे.
3. झाड एखाद्या ध्यान लावून बसलेल्या ऋषीप्रमाणे मौन व्रत धारण करून तपश्चर्या करत शांत, अचल उभे असते.
4. 'हिरवंगार झाडासारखं' या कवितेत साध्या-सोप्या शब्दांत कवीने झाडांच्या गुणांचे वर्णन केले आहे. झाड जणू काही एखादे व्यक्तिमत्त्व आहे, असे समजून कवी झाडांविषयी बोलत आहे. ही कवीची अनोखी कल्पना मला फार आवडली. झाडांविषयीच्या उत्कट, तरल (सूक्ष्म) भावना कवी सहज व्यक्त करतो. पानझडीचा काळ संपल्यावर झाड हिरव्यागार, नव्याकोऱ्या पानांनी नव्या नवरीप्रमाणे सजून जाते ही कविकल्पना मला फार आवडली. झाडाचे गुण कवीने बारकायांसह अत्यंत संवेदनशीलपणे टिपले आहे. या सर्व गोष्टींमुळे ही कविता मला फार आवडते.
5. i. काहीही न बोलणे   ii. शांत   iii. कापड   iv. भुजा

प्र.3.

विभाग 3 – स्थूलवाचन

1. 'मोठे होत असलेल्या मुलांनो...' हा पाठ म्हणजे भारतातील पद्मविभूषण पुरस्कारप्राप्त प्रसिद्ध अणुशास्त्रज्ञ डॉ. अनिल काकोडकर यांचे अनुभव कथन आहे. त्यांना या उच्चपदापर्यंत पोहोचवणाऱ्या अनुभवांविषयी त्यांनी सविस्तर माहिती यात दिली आहे.
कॉलेज संपवून बार्कमध्ये ट्रेनिंग स्कूलला असताना होमी भाभा यांच्या भेटीतून, त्यांच्याबरोबरच्या चर्चेतून आपणाला स्वतःच स्वतःला सक्षम करता आले पाहिजे, ऊर्जा मिळवता आली पाहिजे आणि स्वतःचे मार्ग शोधता आले पाहिजेत हा महत्त्वाचा संदेश त्यांना मिळाला. हा अनुभव गाठीशी बांधून डॉ. अनिल काकोडकरांनी आपल्या यशाचा मार्ग आखला.
पुढे बार्कमध्ये इंजिनियर म्हणून काम करताना सुरुवातीलाच डॉ. काकोडकरांवर एका महत्त्वाच्या कामाची जबाबदारी टाकली गेली. त्यासाठी इतर कुणाची मदतही नाकारली गेली. डॉ. काकोडकरांनी हे आव्हान स्विकारून स्वतः कुणाचीही मदत न घेता ते काम यशस्वीपणे पार पाडले. त्यानंतर त्यांच्या वरिष्ठांनी त्यांना मोलाचे मार्गदर्शन केले. तुम्ही काय करू शकता हे आधी दाखवा, मग इतरांना काम सांगा. आपल्याला येत नसताना दुसऱ्यांना काम सांगणं योग्य नाही हा धडा डॉ. काकोडकर या अनुभवातून शिकले.
हे अनुभव जेव्हा त्यांनी स्वतः घेतले तेव्हा त्यातील बारकावे त्यांना कळले आणि यशाचा मार्ग त्यांना सर करता आला. म्हणूनच, 'प्रत्यक्ष अनुभवातून शिकणे हे अधिक परिणामकारक असते' हे विधान या पाठातून आपल्या प्रत्ययास येते.
2. या कवितेतील सूर्याची भूमिका ही एखाद्या घरातील कुटुंबप्रमुखाप्रमाणे वाटते. जसे एखादा कुटुंबप्रमुख, त्याच्यानंतर त्याच्या कुटुंबाची गैरसोय होऊ नये, म्हणून योग्य ती सोय करून ठेवतो, तसाच सूर्यही त्याच्या अस्तानंतर पृथ्वीच्या प्रकाशमान भविष्याची सोय करू इच्छितो. सूर्य अस्ताला जाताच पृथ्वी अंधारामध्ये बुडून जाणार आहे, तेव्हा पृथ्वीला वाचवण्यासाठी कोणीतरी पुढे यावे असे त्याला वाटते. पृथ्वीच्या चिंतेने त्याचे डोळे पाणावतात. त्याच्यामागे पृथ्वीला आधार देणारे कोणीतरी असावे यासाठी तो

3.

संपूर्ण सृष्टीला विनंती करतो; परंतु पृथ्वीच्या रक्षणासाठी कोणीही पुढे येत नाही. हे काम करण्यासाठी जेव्हा इवलीशी पणती स्वतःहून पुढे येते तेव्हा हा सूर्य तिच्या हिमतीचे कौतुक करतो. तिचे नम्र; पण आत्मविश्वासपूर्ण बोलणे ऐकून त्याच्या डोळ्यांत पाणी येते. तो विनधास्तपणे तिच्यावर पृथ्वीच्या रक्षणाची जबाबदारी सोपवतो. जणू त्याच्यामागे पणती पृथ्वीला सांभाळून घेईल, तिला अंधारात बुडू देणार नाही असा विश्वास त्याच्या मनात निर्माण होतो. त्यामुळे, तो शांतपणे अस्ताकडे झुकतो.

व्युत्पत्ती सांगणे म्हणजे एखाद्या शब्दाच्या मुळाविषयी माहिती देणे हे व्युत्पत्तीकोशाचे कार्य होय. व्युत्पत्तीकोशाचे कार्य हे प्रामुख्याने चार प्रकारचे असते, ते पुढीलप्रमाणे:

- अ. **शब्दाचे मूळ रूप दाखवणे:** भाषेतील बदलत गेलेल्या शब्दांचे मूळ आपल्याला व्युत्पत्तीकोशाच्या माध्यमातून शोधता येते. उदाहरणार्थ, मराठी भाषेतील 'आग' हा शब्द संस्कृतमधील 'अग्नि' या शब्दापासून आला आहे.
- ब. **अर्थातील बदल स्पष्ट करणे:** काळानुसार, शब्दांच्या स्वरूपात, अर्थात व त्यांच्या परस्परसंबंधांत बदल होतात. काहीवेळा मूळ अर्थासोबतच अधिकचा एखादा अर्थ त्या भाषेत रूढ होतो. उदा. व्युत्पत्तीकोशानुसार शहाणा म्हणजे हुशार, बुद्धिमान; पण सध्या 'शहाणा' म्हणजे 'अतिशहाणा' हा अर्थदेखील रूढ होत आहे. समान दिसणाऱ्या शब्दांचे वेगवेगळे अर्थदेखील व्युत्पत्तीकोशातून उलगडतात.
उदा. पाठ. शरीराचा अवयव किंवा पुस्तकातील धडा.
- क. **उच्चारणातील बदल व फरक दाखवणे:** एखाद्या शब्दाचे मूळ रूप, त्याचा इतिहास, अन्य भाषांत तो शब्द कसा आला आहे हेही व्युत्पत्तीकोशात दाखवलेले असते. उदा. दीपावली हा मूळ संस्कृत शब्द; मराठीत त्याचा दिवाळी हा शब्द बनला आहे.
- ड. **बदलांचे कारण स्पष्ट करणे:** भाषेत बदल होण्यामागे बहुतेकदा सुलभीकरणाची म्हणजेच सोपे करण्याची प्रवृत्ती असते किंवा कोणत्याही दोन भाषा बोलणारे भाषिक एकमेकांच्या संपर्कात आल्यामुळे त्यांच्या भाषांतील शब्दांची देवाणघेवाण होते. या सर्व बदलांमागच्या कारणांची नोंद व्युत्पत्तीकोशाचे कार्य आहे.

[टीप: विद्यार्थ्यांनी कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहिणे अपेक्षित आहे.]

प्र.4.
(अ)

विभाग 4 भाषाभ्यास

1. i. विधानार्थी वाक्य ii. उद्गारार्थी वाक्य
2. i. अबब! किती उंच इमारत आहे ही! ii. आज पहाटे रानात काळोख होता.
3. i. मूठभर मांस वाढणे - स्तुतीने हुरळून जाणे.
वाक्य: साहेबांनी राहुलच्या कामाचे कौतुक केल्यावर राहुलच्या अंगावर मूठभर मांस वाढले.
- ii. उत्साहाला उधाण येणे - खूप उत्साही वाटणे.
वाक्य: परीक्षा झाल्यानंतर लगेचच दिवाळी सुट्टी लागल्याने मुलांच्या उत्साहाला उधाण आले होते.
- iii. मळमळ व्यक्त करणे - नाराजी व्यक्त करणे.
वाक्य: मुले सतत मोबाइलचा वापर करत असल्याबद्दल आजोबांनी मळमळ व्यक्त केली.
[टीप: विद्यार्थ्यांनी कोणत्याही दोन वाक्यप्रचारांचे अर्थ सांगून वाक्यात उपयोग करणे अपेक्षित आहे.]

प्र. 4.
(आ)

1.
  - i. अ. मित्र - सखा, सवंगडी, सूर्य व. कनवाळू - दयाळू
  - ii. अ. लहान × मोठा व. ज्ञान × अज्ञान
  - iii. साक्षर
  - iv. अ. ठसे व. शेंगा
2.
  - i. पहिला दिवस सुरळीत गेला.
  - ii. रात्रभराच्या वाटचालीने थकून ती विश्रांती घेत होती.
3.
  - i. “मावशी, तुम्ही राहता कुठे?”
  - ii. “शाबास! छान खेळलास.”

प्र. 5.
(अ)

विभाग 5 – उपयोजित लेखन

1.

औपचारिक पत्र (विनंती)
दिनांक : 1 जानेवारी 2022.

प्रति,
माननीय मुख्याध्यापक,
संत गाडगेबाबा विद्यालय,
संतभूमी चौक,
अमरावती - xxxxxx
sgbv.50@gmail.com

विषय : एकपात्री अभिनय स्पर्धेसाठी शाळेचे सभागृह मिळण्याबाबत.

माननीय महोदय,

मी अशोक पवार आपल्या शाळेचा विद्यार्थी प्रतिनिधी या नात्याने आपणांस हे पत्र लिहीत आहे. आपल्या शाळेच्या विद्यार्थी मंडळातर्फे एकपात्री अभिनय स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले आहे. या स्पर्धेत अनेक विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला असून यासाठी आपल्या शाळेचे सभागृह उपलब्ध करून द्यावे अशी मी आपणांस विनंती करतो.

ही स्पर्धा दि. 3 जानेवारी या दिवशी स. 11 ते दु. 1:30 या वेळेत घेतली जाणार आहे. या स्पर्धेसाठी आपण आम्हांला सभागृह उपलब्ध करून द्याल, अशी आमची खात्री आहे.

आपला विश्वासू,
अशोक पवार,
(विद्यार्थी प्रतिनिधी)
संत गाडगेबाबा विद्यालय,
संतभूमी चौक,
अमरावती - xxxxxx
इ-मेल : ashokpawar@gmail.com

किंवा

अनौपचारिक पत्र (अभिनंदन)

दिनांक : 4 जानेवारी 2022.

प्रिय, सुयश देसाई

सर्वप्रथम तुझे मनापासून अभिनंदन ! कालच्या एकपात्री अभिनय स्पर्धेत तुला प्रथम पारितोषिक मिळाले हे ऐकून आनंद झाला. प्रत्येकालाच तुझा अभिनय अतिशय आवडला. तुझी संवादफेक आणि त्यासोबत उत्तम अभिनयाची जोड याने कार्यक्रमाला रंगत आली.

सर्वानाच तुला प्रथम पारितोषिक मिळावे असे वाटत होते आणि जेव्हा व्यासपिठावर तुझे नाव पुकारले गेले तेव्हा आम्हांला प्रचंड आनंद झाला. उत्तरोत्तर तुला असेच यश मिळो आणि भविष्यात तू एक प्रसिद्ध अभिनेता म्हणून नावारूपास येवो, हीच प्रार्थना. पुढील वाटचालीसाठी तुला खूप खूप शुभेच्छा.

तुझी मैत्रीण,

आशा पवार,

123 - पवार भवन,

विठ्ठलराव शिंदे मार्ग,

अमरावती - xxxxxx

इ-मेल : ashapawar@gmail.com

किंवा

2.

सारांश

विविध अडचणी, रोग, संकटे यांना न घाबरता त्यांचे खरे रूप समजून घेऊन त्यांच्याकडे सोशिक आणि खिलाडू दृष्टीने पाहिल्यास जीवनाचा खरा आनंद घेता येतो. मनाची स्थिरता असेल, तर आजारपणात, संकटांतही जीवनानंद घेता येणे सहज शक्य होते.

[टीप : विद्यार्थ्यांनी कोणतीही एक कृती सोडवणे अपेक्षित आहे.]

प्र. 5.
(आ)

1.

आयुर्वेदिक गुणांनी युक्त

केशरतन तेल

मजबूत आणि काळ्याभोर केसांचे रहस्य

वैशिष्ट्ये :

1. केस मजबूत आणि दाट करते.
2. केसातील कोंडा कमी करते.
3. केस गळती थांबवते.
4. केसांना अधिक प्रमाणात पोषणतत्त्व पुरवते.

150 ग्रॅम /-
केवळ 70 रुपयांत

वेबसाईटवरून ऑनलाईन मागवू शकता.
नजीकच्या सर्व दुकानांत उपलब्ध.

संपर्क

पत्ता : शांतीसदन इमारत, श्रीराम चौक, नाशिक.

मोबाइल क्र : 9526xxxxxx

इ-मेल : keshratnahairoil@gmail.com

वेबसाईट : www.keshratnahairoil.com

2.

अभिनव विद्यालयात भव्य विज्ञान प्रदर्शन सोहळा संपन्न !

दिनांक : 19 ऑक्टोबर

आमच्या वार्ताहराकडून,

नागपुरातील अभिनव विद्यालयात 'भव्य विज्ञान प्रदर्शन' सोहळा संपन्न झाला. या विज्ञान प्रदर्शन सोहळ्यात एकूण 50 शाळांनी सहभाग नोंदवला होता. दि. 15 ऑक्टोबर ते 18 ऑक्टोबर असे तीन दिवस हे विज्ञान प्रदर्शन भरवण्यात आले होते.

15 तारखेला सकाळी 11 वाजता या विज्ञान प्रदर्शनाचा उद्घाटन सोहळा संपन्न झाला. या कार्यक्रमाचे अध्यक्ष श्री. सुहास माने आणि प्रमुख पाहुणे श्री. आशिष वाघ याप्रसंगी उपस्थित होते. या विज्ञान प्रदर्शनात विद्यार्थ्यांनी विज्ञान प्रकल्पांचे सादरीकरण केले. सौरऊर्जा, आरोग्य आणि सुदृढ शरीर, स्वच्छता हे विषय विद्यार्थ्यांना देण्यात आले होते. विद्यार्थ्यांनी विज्ञान नाटिकासुद्धा सादर केली. प्रदर्शनाच्या अंतिम दिनी प्रमुख पाहुण्यांच्या हस्ते उत्कृष्ट विज्ञान प्रकल्पांना पारितोषिके देण्यात आली.

3.

प्रामाणिक राजू

राजू नावाचा एक गरीब मुलगा होता. त्याच्या घरची आर्थिक परिस्थिती बेताची असल्याने त्याला गरिबीत दिवस काढावे लागत होते. तो अभ्यासात हुशार होता; परंतु गरिबीमुळे त्याला शाळेची फी भरणे अशक्य होते. त्यामुळे, राजू सकाळी पेपर टाकण्याचे काम करत असे. पहाटेच लवकर उठून तो पेपर टाकत असे आणि त्यानंतर शाळेत जाई.

एके दिवशी राजू सकाळी पेपर टाकण्याचे काम करत असताना त्याला जमिनीवर पाकीट पडलेले आढळले. त्याने सायकल थांबवली आणि पाकीट उघडून पाहिले. पाकीट नोटांनी भरले होते. सकाळच्या धावपळीत कोणाचे तरी पाकीट पडले असावे, असा राजूने तर्क केला. ते पाकीट घेऊन त्याने पोलिसस्टेशनकडे धाव घेतली. त्याचवेळी ज्या माणसाचे पाकीट हरवले होते तो माणूसही तक्रार नोंदवण्यासाठी पोलिसस्टेशनमध्ये आला होता. पोलिसांनी राजूला मिळालेले पाकीट त्या इसमाला दाखवले, त्याने आपले पाकीट लगेचच ओळखले. पोलिसांनी राजूच्या प्रामाणिकपणाचे कौतुक केले. पाकीट मिळाल्याचा मालकाला आनंद झाला. त्यांनी त्यातले काही पैसे राजूला देऊ केले; मात्र त्याने ते नाकारले. या सगळ्या धावपळीत राजूला शाळेत जाण्यासाठी उशीर झाला. त्याने घरी जाऊन आवरले आणि शाळेत पोहोचला तेव्हा वर्ग भरला होता.

वर्गात आल्यावर सर्वचजण राजूकडे कौतुकाने पाहत होते. सकाळी पोलिसस्टेशनमध्ये भेटलेले पाकिटाचे मालक त्याला वर्गात उभे असलेले दिसले त्यांनी राजूची माहिती काढली होती. एवढंच नाही, तर राजूच्या प्रामाणिकपणाबद्दल राजूच्या शाळेची फी आणि शिक्षणाचा खर्चही त्यांनी मदत म्हणून देऊ केला. अशाप्रकारे, राजूला त्याच्या प्रामाणिकपणाचे बक्षीस मिळाले.

तात्पर्य : प्रामाणिकपणाचे फळ नेहमीच गोड असते.

[टीप : विद्यार्थ्यांनी कोणत्याही दोन कृती सोडवणे अपेक्षित आहे.]

 प्र. 5.
(इ)

1.

प्रसंगलेखन
अविस्मरणीय मराठी भाषा दिन

दि. 27 फेब्रुवारी हा दिवस मराठी भाषिकांसाठी अभिमानास्पद आहे. या दिवशी संपूर्ण महाराष्ट्रात 'मराठी भाषा दिन' साजरा केला जातो. कोल्हापूरमधील आमच्या आदर्श विद्यालयात 'मराठी भाषा दिन' सोहळा साजरा करण्यासाठी आम्ही सर्वजण जमलो होतो. सकाळी 10 वाजता शाळेचे सभागृह लोकांच्या गर्दीने भरून गेले होते.

सरस्वती मानवंदनेने या कार्यक्रमाची सुरुवात झाली. व्यासपीठावर आपल्या सर्वांचे लाडके मराठी साहित्यिक वि. वा. शिरवाडकर म्हणजेच कुसुमाग्रज यांची तसबिर ठेवण्यात आली होती. कुसुमाग्रज म्हणजे आपल्या सर्वांच्याच गळ्यातले ताईत म्हणूनच तर आपण त्यांच्या जन्मदिनी 'मराठी भाषा दिन' साजरा करतो. याप्रसंगी आमच्या शाळेत विविधरंगी कार्यक्रमांची मेजवानी होती. आमच्या वर्गातल्या मुलांनी मराठी कवितांचे काव्यवाचन केले. त्याचप्रमाणे अनेकांनी पु. ल., व. पु. यांच्या लेखांचे कथाकथन केले. पु. लं. चे कथाकथन चालू असताना आम्हां सर्व श्रोत्यांचे हसून हसून पोट दुखू लागले. आमच्या शाळेतील दहावीच्या विद्यार्थ्यांनी मराठी नाटकांतले विविध नाट्यप्रयोग सादर केले. मुलींनी प्रसिद्ध मराठी गाण्यांचे गीतगायन केले. प्रसिद्ध गायिका भारतरत्न लता मंगेशकर यांचे 'अखेरचा हा तुला दंडवत' हे गाणे सादर झाले, तेव्हा लतार्जींच्या आठवणींनी सर्वांचेच डोळे पाणावले.

यानंतर आम्ही एकमेकांना मराठी भाषा दिनाच्या शुभेच्छा दिल्या. मराठी स्वाक्षरी मोहिम, तसेच मराठी ग्राफिटी हे या सोहळ्याचे विशेष आकर्षण ठरले. शाळेचे मुख्याध्यापक श्री. भाऊराव साठे यांनी इंग्रजीसोबतच मराठी भाषेचादेखील वापर करायला हवा असे सांगितले. आपली भाषा टिकली तरच आपली मराठी संस्कृती टिकेल. आपल्या मातृभाषेविषयी प्रत्येकाला आस्था असायला हवी असे मत आपल्या भाषणातून व्यक्त केले. शाळेच्या प्रत्येक विद्यार्थ्याला कुसुमाग्रजांचा 'विशाखा' हा काव्यसंग्रह देण्यात आला. दुपारी २ वाजता या कार्यक्रमाची सांगता झाली.

किंवा

2.

आत्मकथन

वृक्षाचे आत्मकथन

नमस्कार, ओळखलंत मला? इथे वर पाहा. मी वृक्ष म्हणजेच झाड बोलतोय. याच ठिकाणी माझा जन्म झाला. पूर्वी इथे माझ्यासोबत माझे अनेक सवंगडी होते. लहानपणापासून आम्ही एकत्र वाढलो. विविध पक्ष्यांची घरटी आमच्या फांद्यांवर होती. त्यांचा संसार आम्ही आमच्या डोळ्यांनी पाहत होतो. तुम्ही माणसेही इथे फिरत होतात. माझ्या सावलीत उभे राहून विश्रांती घेत होतात. सर्वकाही उत्तम चालू होते. शतकं बदलत गेली तशी मानवाने प्रगती करायला सुरुवात केली.

पण, या प्रगतिपथावर चालत असताना मानवाने निसर्गाची मोठ्या प्रमाणात हानी केली. माणूस स्वार्थ आणि हव्यासापोटी वृक्षतोड करू लागला. जंगले तोडून त्याने शहरे वसवली, रस्ते निर्माण केले, कारखाने-कंपन्या उभ्या केल्या. आम्ही झाडे तुम्हांला प्राणवायू देतो. इतकंच नाही, तर फळे, फुले, लाकूड तुम्हांला आमच्यापासून मिळते. म्हणजेच तुम्हांला अन्न, वस्त्र, निवारा या सगळ्याच गोष्टी आम्हीच पुरवतो. ऑक्सिजन नसेल, तर सजीव जगणार नाहीत. यासाठी पृथ्वीवर वृक्ष असणे गरजेचे आहे. विज्ञानाचे ज्ञान मिळवत असताना तुम्ही या साध्या गोष्टीकडे कसं दुर्लक्ष केलंत? वृक्षतोडीमुळे जंगले नष्ट झाली, मोठ्या प्रमाणात वृक्षांची कत्तल झाली, वृक्षांचे प्रमाण घटले; झाडांच्या दुर्मिळ प्रजाती नामशेष झाल्या. पर्यायाने ऑक्सिजनचे प्रमाण घटले आणि ओझोनचा थर कमी झाला. या सगळ्यांचा परिणाम म्हणजे तापमानात होत असलेली वाढ. निसर्गाचे चक्रच बदलले. याचा परिणाम ऋतुमानावरही झाला. या गोष्टी घडत असूनही माणूस सुधारला नाही.

'वृक्षवल्ली आम्हां सोयरे वनचरे' हा साधुसंतांनी दिलेला संदेश तुम्ही विसरलात. भारत देशात झाडांची पूजा केली जाते. देवाप्रमाणे पूजलेल्या वृक्षांवर कुऱ्हाडीने घाव घालायला माणसांचे हात कसे धजावतात? पृथ्वीवरील सजीवसृष्टीच्या प्रत्येक प्रजातीवर माझे प्रेम आहे. मानवाने माझ्यावर हक्क

गाजवून इथल्या पशू-पक्ष्यांना बेघर केलेले मला आवडत नाही. मला पुन्हा एकदा ही भूमी हिरवाईने नटलेली पाहायची आहे. आमच्या अंगाखांद्यांवर निरनिराळ्या पक्षी, प्राण्यांना खेळवायचे आहे. माणसाने वृक्षसंवर्धन करावे, वृक्षतोड थांबवून, वृक्षलागवड करायला हवी असे मला वाटते. झाडे टिकली तरच इथली माणसे टिकतील. ही अपेक्षा मी तुम्हां सर्वांकडून करत आहे. एवढंच म्हणावंसं वाटतं.

करा आम्हां वृक्षांवर माया
देऊ तुम्हांला आनंदाची छाया.

3.

वैचारिक लेखन

निसर्ग आपला गुरु

आपले आणि निसर्गाचे अगदी जीवाभावाचे नाते आहे. इथली सजीवसृष्टी निसर्गावरच अवलंबून असते. निसर्गातून आपल्याला बऱ्याच गोष्टी मिळतात. अन्न, वस्त्र, निवारा या आपल्या मूलभूत गरजा निसर्गामुळे पूर्ण होतात. मानवाने आज जी काही प्रगती केली आहे ती निसर्गाच्याच मदतीने केली आहे.

इथली झाडे, नद्या कसलीही अपेक्षा न ठेवता दुसऱ्याला सतत देत राहण्याची शिकवण आपल्याला देतात. निःस्वार्थी वृत्तीने आपण इतरांना मदत करावी, हे ज्ञान आपल्याला निसर्गातूनच मिळते. निसर्गाच्या सान्निध्यात असताना आपल्याला प्रसन्न वाटते. आपल्यातील कलागुणांना वाव मिळतो. तसेच, आपल्यातील सुप्तगुणांचा विकास होतो. इथले पर्वत, डोंगर आपल्याला कठीण परिस्थितीतही खचून न जाता धैर्याने उभे राहण्याची शिकवण देतात. आकाशातील सूर्य, चंद्र, तारे हे आपल्याला अविरतपणे कार्य करण्याची शिकवण देतात. समुद्राकडून अथांगता आपल्याला शिकायला मिळते. निसर्गातली प्रत्येक गोष्ट आपल्याला शिकवायचा पूर्ण प्रयत्न करत असते. निसर्ग बोलून दाखवत नसला तरी आपल्या रोजच्या कृतीतून तो सारे काही आपल्याला शिकवत असतो. उत्क्रांतीच्या प्रत्येक टप्प्यावर निसर्गाने मानवाला मदत केली आहे.

निसर्गासारखा गुरु आपल्याला शोधूनही सापडणार नाही. निसर्गाच्या हातात हात घालूनच आपल्याला प्रगती करता येईल. जर विकास करण्यासाठी इथल्या निसर्गाचाच आपण नाश करू लागलो, तर त्याचे घातक परिणामही आपल्याला भोगावे लागतील. सध्या ग्लोबल वॉर्मिंग, प्रदूषण यांसारख्या समस्या निर्माण झाल्या आहेत. या समस्या कमी करण्यासाठी पावले उचलणे आपले कर्तव्य आहे. निसर्ग सर्व सजीवसृष्टीसाठी आवश्यक असल्याने निसर्गाचे संवर्धन करणे गरजेचे आहे. निसर्गाचे वर्णन करताना ग. दि. माडगूळकर म्हणतात -

बिनभिंतीची उघडी शाळा
लाखो इथले गुरु...
झाडे, वेली, पशू, पाखरे
यांशी गोष्टी करू!

निसर्ग म्हणजे 'बिनभिंतीची उघडी शाळा' असून निसर्गातील प्रत्येकजण आपला गुरु असतो आणि आपल्याला काही ना काही शिकवत असतो, हे त्यांनी सांगितले आहे.